

**КАЗКА ЯК ПСИХОКОРЕКЦІЙНИЙ МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОЇ
ДОПОМОГИ ДОШКІЛЬНИКУ**

Шаумян О.Г.

**кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи,
ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального
управління»**

orcid.org/ 0000-0001-9906-2735

Україна стоїть на шляху подальшої розбудови та євроінтеграції. На сьогоднішній день недостатньо розвинуті знання про способи використання казок у практиці психологічного консультування та казкотерапії.

Казка через свідомий й несвідомий вплив формує особистість, дозволяє набуту опосередковано певного життєвого досвіду, у дошкільника розвивається здатність співпереживати, співчувати, відчувати, перейматися. Можливості використання казок у психокорекційній роботі дозволили виокремити окремий вид психотерапії як казкотерапія, що спрямований на здатність до змін і зростання, сприяє прийняттю своїх труднощів і боротьби з ними дієвим способом, соціалізації й самоорганізації дошкільника.

Ключові слова: казка, метод казкотерапія, психолого-педагогічна робота з дітьми, дошкільник, психокорекційна робота, казкотерапевтична робота, терапевтична казка.

Шаумян Е.Г. Сказка как психокоррекционный метод психологической помощи дошкольнику.

Украина стоит на пути дальнейшего развития и евроинтеграции. На сегодняшний день недостаточно развиты знания о способах использования сказок в практике психологического консультирования и сказкотерапии.

Сказка с помощью осознанного и неосознанного влияния формирует личность, позволяет приобрести опосредованно определенный жизненный опыт, у дошкольника развивается способность сопереживать,

сочувствовать, ощущать, волноваться. Возможности применения сказок в психокоррекционной работе позволили выделить отдельный вид психотерапии – сказкотерапию, которая направлена на способность к изменениям и росту, способствует принятию своих трудностей и борьбы с ними действенным способом, социализацию и самоорганизацию личности дошкольника.

Ключевые слова: *сказка, метод сказкотерапия, психолого-педагогическая работа с детьми, дошкольник, психокоррекционная работа, сказкотерапевтическая работа, терапевтическая сказка.*

Shaumian O.G. Fairy tale as a psychocorrectional method of psychological assistance to a preschooler.

Ukraine is on a course for further development and European integration. To date we still lack knowledge about fairy tales usage in psychological counseling and fairy-tale therapy. So, at the present stage, practical psychology developed one of its youngest methods, and namely, fairy-tale therapy, aimed at forming a spiritually rich, emotionally stable child personality. With the therapeutic influence of a fairy tale one can reach harmonious development of the emotional-volitional sphere in preschool children.

Usage of the fairy-tale therapy method with a diagnostic purpose in the professional activity of a psychologist is based on the value of a metaphor and affects the inner world of the child's personality and his relationships with the outside world for the purpose of various manifestations of the reaction of a preschool child to: unfavorable living conditions, conflict situations; relationships with the environment and in the family; basic strategies of role behavior; personal growth and self-realization, etc. The fairy tale forms a personality through its conscious and unconscious influence and allows to indirectly acquire a certain life experience; the preschooler develops the ability to empathize, sympathize, feel and be emotional.

Possibilities of using fairy tales in psychocorrective work allowed to single out a fairy-tale therapy into a separate type of psychotherapy, aiming at the

ability to change and grow, and contributing to understanding the existing problems and effective struggle with them, to socialization and self-organization of a preschool child.

Key words: *fairy tale, fairy tale therapy, psychological and pedagogical work with children, preschool, psychocorrectional work, fairy-tale therapy, therapeutic tale.*

Постановка проблеми. У соціально-педагогічній практиці спостерігається тенденція до використання нових нетрадиційних методів та технологій роботи з клієнтом, у тому числі й застосування методів, притаманних психолого-педагогічній практиці.

У всі часи казка сприяла розвитку позитивних міжособистісних відносин, соціальних умінь і навичок поведінки, а також моральних якостей особистості дитини, які визначають її внутрішній світ.

Одним із таких методів є метод казкотерапії, який здавна використовувався у вітчизняній педагогіці, а до наукової течії приєднався останні десятиліття. Його виникнення та розвиток пов'язують із дослідженнями науковців та практиків Т. Баязитової, А. Гнездилова, Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, Т. Карасьової, Г. Ніколаєвої, Д. Протасовой О. Романової, Т. Ситько, О. Тарасової, Ю. Теліжка та ін.

Розробкою методу казкотерапії в Україні займаються О. Бреусенко-Кузнецов, Г. Нижник, Д. Соколов, Л. Терлецька, Н. Цибуля та ін.

Дослідження Виготського Л. С., Запорожця О. В., Карпинської Н.С. показали, що казка життєво необхідна дитині, і вона є для неї засобом пізнання навколишнього світу і самого себе.

У літературних джерелах останніх років часто казка як об'єкт дослідження привертає увагу представників різних шкіл та галузей науки, зокрема фольклористів, літературознавців, психологів тощо. Казка потребує ретельного нового погляду із використанням дієвого інструментарію. У зв'язку з цим дослідження питань, пов'язаних з аналізом казки як

психокорекційного методу психологічної допомоги дошкільнику в розрізі психолого-педагогічних аспектів є доцільним.

У дослідженнях вище названих фахівців йдеться про можливість використання методу казкотерапії не лише в психологічній, але й у педагогічній практиці з дидактичною та розвивальною метою. Що ж до застосування даного методу в професійній діяльності психолога, то дослідження з цього приводу лише починають з'являтися на сторінках наукових видань. Так, на можливість і доцільність застосування казкотерапії в соціально-педагогічній практиці вказують С. Савченко, О. Івановська, Н. Шкаріна та ін., які розглядають казку як прекрасний соціально-педагогічний засіб соціалізації, розвитку та виховання особистості.

Метою статті є розкриття функціонально-змістового наповнення практичної діяльності психолога із використанням методу казкотерапії.

Виклад основного матеріалу статті. Можливість використання методу казкотерапії в професійній діяльності практичного психолога зумовлена близьким функціонально-змістовим наповненням цих видів діяльності.

Метод казкотерапії може слугувати дієвим інструментом для реалізації завдань психолого-педагогічної роботи з дітьми. Слід зазначити, що незважаючи на відносно молодий вік казкотерапії як наукового напрямку на сьогодні ще не існує загальноприйнятого, чіткого його визначення.

Розглянемо основні поняття казкотерапії. При своїй зовнішній нескладності термін «казкотерапія» – доволі містке поняття. Т. Зінкевич-Євстигнєєва визначає його через такі характеристики: «відкриття тих знань, які живуть в душі і є на даний момент психотерапевтичними», «процес пошуку сенсу, розшифровки знань про світ та систему взаєностосунків у ньому», «процес утворення зв'язку між казковими подіями та поведінкою в реальному житті», «процес об'єктивації проблемних ситуацій... та активізації ресурсів, потенціалу особистості», «процес екологічної освіти та виховання дитини», «терапія середовищем, особливою казковою обстановкою, в якій

можуть проявлятися потенційні частини особистості», нарешті, «процес підбору для кожного клієнта його особистої казки» [2].

Усі ці аспекти психологічної роботи з казками відображають функціональне навантаження казкотерапії, проте не дають чіткого уявлення щодо сутності методу. Спираючись на виділені дослідницею функціонально-змістові аспекти казкотерапії, своє визначення цього методу подає І. Вачков.

На його думку, «казкотерапія – це такий напрямок практичної психології, який використовуючи метафоричні ресурси казки, дозволяє людям розвинути самосвідомість та побудувати особливі рівні взаємодії один з одним, що створює умови для становлення їх суб'єктності» [1].

На думку І. Вачкова, «казкотерапія – це метод, який використовує форму казки для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості та взаємодії з оточуючим світом» [1].

Так, казкотерапевт А.Г. Самохвалова, даючи визначення казкотерапії, особливу увагу звертає на гармонійний розвиток особистості, зокрема, «казкотерапія – це ще й процес «згадування» та повернення підлітку та дорослому гармонійного світосприйняття» [4].

С. Ройз вказує на особливу важливість казкотерапії як системи передачі життєвого досвіду, розвитку соціальної чутливості, творчих здібностей та інтуїції особистості. Київський казкотерапевт О. Бреусенко-Кузнецов, називаючи казкотерапію словесним варіантом розгорнутого поняття арт-терапії, визначає цей метод як такий, що покликаний допомогти людині в особистісному зростанні [3].

Казкотерапія як метод приваблює все більше фахівців тому, що має досить незначну кількість обмежень. До того ж, є ефективною при роботі з дітьми, дорослими та людьми похилого віку, з людьми із «нормальним» та «особливим» розвитком. До особливостей, які зумовлюють ефективність використання казки в роботі з різними категоріями дітей О. Прокопова, зокрема, розмежовує те, що:

– казка може бути використана для того, щоб у недирективній формі

запропонувати клієнту способи вирішення конкретної проблеми;

- казка дає неперевершену спільну мову для дорослого, який працює з дитиною;

- казка більш інформативна, ніж звичайна стисла мова;

- казка сприяє пробудженню творчих сил у самого фахівця [3].

Казкотерапія з успіхом використовується для вирішення найрізноманітніших проблем дошкільників. З точки зору, засновників казкотерапії як сучасного психологічного методу, вона має три найважливіших спрямування і може бути використана для: діагностики, розвитку та впливу на особистість дошкільника.

Крім того, щодо функціонального потенціалу казкотерапії, то переважна більшість дослідників виділяє такі функції використання казки в роботі з дошкільником: діагностична, терапевтична, виховна, посередницька, експресивна, розвиваюча, функція збереження та передачі традицій і досвіду тощо.

Можна зробити припущення, що використання методу казкотерапії в роботі з різними категоріями дітей дозволить практичному психологу успішно реалізувати власний функціонально-рольовий потенціал.

Зміст діагностичної функції психолога зумовлений специфікою його практичної діяльності і включає в себе дослідження, аналіз та оцінку дітей та особливостей їх взаємодії із соціальним середовищем.

Використання методу казкотерапії з діагностичною метою у професійній діяльності психолога базується на ідеї цінності метафори як носія важливої інформації про внутрішній світ особистості та її взаємостосунки з оточуючим світом та передбачає проведення психолого-педагогічної проєктивної діагностики, спрямованої на виявлення:

- особливостей реагування особистості на несприятливі умови життя, конфліктні ситуації тощо;

- особливостей взаємостосунків у певній групі клієнтів, в родині;

- особливостей цілепокладання та шляхів досягнення мети;

- особистісних та міжособистісних конфліктів;
- основних способів та стратегій рольової поведінки особистості;
- особливостей особистісного росту та самореалізації особистості тощо [3; 4; 5].

Так, особливості казкотерапевтичної проективної діагностики є важливими для подальшої роботи із дітьми дошкільного віку, а саме:

- дозволяє фахівцю зорієнтуватися не лише на конфліктних аспектах, а й демонструє ресурсні можливості, внутрішній потенціал клієнта, котрий необхідний для вирішення проблемної ситуації;
- за допомогою казкотерапії створюється сприятлива атмосфера для прояву та розвитку творчих здібностей особистості;
- отримані складові не лише дають фахівцю необхідну інформацію, але й одночасно є цінним розвиваючим та терапевтичним засобом для клієнта;
- інтерпретація відбувається спільно з дітьми [1; 3; 5].

Слід відмітити, що використання психокорекційних казок можливе в роботі з різними категоріями дітей, клієнтів, але є найбільш ефективним у груповій та індивідуальній роботі психолога з дітьми дошкільного віку із проблемною поведінкою.

Ідея реабілітації та адаптації за допомогою казкотерапії базується на концепції створення «морального імунітету» – сукупності духовних та моральних якостей особистості, спрямованих на конструктивну самореалізацію та ефективну соціально-психологічну несприйнятливність індивіда до деструктивних впливів оточуючого середовища [4].

Отже, результатом ефективного впровадження корекційно-реабілітаційних казкотерапевтичних програм у психологічній практиці повинна стати конструктивна самореалізація особистості в соціумі, яка можлива за умови створення сприятливого терапевтичного середовища для актуалізації творчого потенціалу та чіткого прагнення до протистояння несприятливим впливам. Особливістю терапевтичного середовища є те, що воно впливає не тільки на особистість дитини, але й на самого фахівця.

Створення такого середовища пов'язане із реалізацією соціально-терапевтичної функції психолога, яка визначається як «комплексний вербальний та невербальний вплив психолога на когнітивну, емоційну і конативну сфери особистості дошкільника з метою допомогти йому змінити ставлення до наявних проблем і оточуючого соціального середовища» [4].

У контексті казкотерапевтичної роботи вплив психолога на клієнта здійснюється в основному за допомогою психотерапевтичних казок, до яких відносяться авторські казки (Д. Соколова, А. Гнезділова тощо), біблійні та суфійські притчі, а також казки, створені клієнтами в процесі соціально-педагогічної групової чи індивідуальної роботи. Ці казки найчастіше використовуються з метою:

- передачі клієнту в ненав'язливій формі важливих знань про оточуючий світ та взаєностосунки в ньому;
- погляду на складну, проблемну ситуацію збоку;
- актуалізації творчого, ресурсного потенціалу клієнта;
- підтримки клієнта в скрутній життєвій ситуації, у переосмисленні життєвого досвіду тощо [1; 3; 5].

При використанні психотерапевтичних казок психологом важливим є дотримання трьох основних принципів: доцільність, щирість і дозованість.

Важливою функціональною складовою практичної діяльності психолога є його комунікація із дитиною. Вона полягає в налагодженні, продовженні і припиненні професійних контактів, сприйнятті та розумінні дитині, обміні професійно важливою інформацією, створенні атмосфери позитивної взаємодії учасників комунікації.

Метод казкотерапії відіграє важливу роль у реалізації комунікативної функції. Казка є засобом спілкування дорослих і дітей. Окрім цього, простір казки є безпечним для метафоричного вираження дошкільником тих внутрішніх почуттів та переживань, які є важкими для безпосереднього свідомого обговорення. До того ж, використання форми казки дає можливість оминати захисні механізми психіки клієнта у вигляді супротиву і

створити доброзичливу атмосферу спілкування «однією мовою».

Таким чином, робота сучасного психолога з різними групами дітей носить комплексний характер і включає в себе вміння працювати з використанням нових методів та форм роботи, до яких можемо віднести і метод казкотерапії. Розглянуто найбільш суттєві характеристики функціонально-змістового наповнення практичної діяльності психолога із використанням методу казкотерапії. Так, найбільш ефективним є застосування даного методу в психологічній практиці з метою діагностики, прогнозування, профілактики, корекції, терапії та комунікації. Казкотерапія добре долає у дітей високий рівень тривожності, різноманітні страхи, агресивність, адаптує до різних дитячих колективів.

Казкотерапію можна використовувати у роботі з агресивними дітьми, невпевненими, сором'язливими, брехливими, а також у випадках різного роду психосоматичних захворювань. Процес казкотерапії дозволяє дитині усвідомити та проаналізувати свої проблеми, побачити шляхи їх вирішення. Суть методу казкотерапії полягає в тому, що казка доступно пояснює, що добре, а що погано. На прикладі позитивних персонажів дитина вчиться бути хорошою, а негативні герої казок викликають у неї лише негативну реакцію.

Негативний герой завжди залишається покараним, а доброму дістається красуня-принцеса й півцарства на додаток.

Терапевтична казка відрізняється від звичайної тим, що її вигадують спеціально з урахуванням особливостей дитини, тобто її головний герой схожий на дитину, він переживає ті ж проблеми й емоції. Він бореться, наприклад, з темрявою, й за його вчинками дитина може бачити, що це насправді не так вже й страшно. Або, навпаки, героя казки доля карає за те, що він не мисє руки або не слухається батьків.

Головне завдання казок, через казкові події показати герою ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки.

Казка використовується батьками, вчителями, психологами для підготовки дитини до школи, організації її входження у простір шкільного

життя.

Казки є одним з найдавніших засобів морального, етичного виховання, що також формують поведінкові стереотипи майбутніх членів дорослого суспільства.

К. Юнг стверджував, що образ, який представлений у казці, є образом, що створений на основі реального. У цьому образі проявляються сама душа, енергія, почуття, думки, переживання. Вигадані герої казок є відображенням внутрішнього світу реальної людини та її вчинків.

Як зазначає Б. Желбі, дитина, слухаючи, повторюючи або вигадуючи оповідання і казки, має змогу надати волю власним почуттям, виплескує дозу природної агресивності.

Казкотерапія - є напрямком психотерапії, при якому для досягнення терапевтичного ефекту використовуються вигадані історії (казки). Вчасно розказана казка для дитини означає стільки ж, скільки психологічна консультація для дорослого. Відмінність існує тільки в тому, що від дитини не вимагають вголос робити висновки та аналізувати, що вона відчуває: робота йде на внутрішньому, підсвідомому рівні [5].

Казкотерапія дозволяє опанувати позитивними моделями поведінки, знизити негативні емоції, рівень тривожності. Спілкування дітей із казкою допомагає їм впоратися зі своїми негативними станами, невпевненістю, лінощами, небажанням пізнавати нове тощо.

Про вплив казок і міфів на несвідоме людини наголошували такі знані психологи як Е. Берн, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Юнг, що казки допомагають розвинути в дитині чуйність, доброту, роблять контрольованим і цілеспрямованим емоційно-вольовий розвиток дитини.

Р. Ткач у своїй праці «Казкотерапія дитячих проблем» структурує казки за окремо взятими дитячими проблемами: казки для дітей, які відчувають страхи темряви, страх перед медичним кабінетом; казки для гіперактивних дітей; казки для агресивних дітей; казки для дітей, які страждають розладом поведінки з фізичними проявами: проблеми з їжею,

проблеми із сечовим міхуром тощо; казки для дітей, які зіткнулися з проблемами сімейних відносин; казки для дітей у разі втрати значущих людей або улюблених тварин [5].

За визначенням Т. Зінкевич-Євстигнеєвої, у казкотерапії використовуються різноманітні жанри: притчі, байки, легенди, билини, саги, міфи, казки, анекдоти. Знаходять застосування і сучасні жанри: детективи, любовні романи, фентезі та ін. Кожному клієнтові підбирається відповідний його інтересам жанр. Кожна з цих казок має свій вплив, свою функцію [2].

Висновки і перспективи наукових пошуків. Отже, на сучасному етапі розвитку практичної психології одним з наймолодших її методів є казкотерапія, яка має на меті формування духовно багатой, емоційно стабільної особистості дитини. Використовуючи терапевтичний вплив казки, можна досягти гармонійного розвитку емоційно-вольової сфери у дітей дошкільного віку.

Використання методу казкотерапії з діагностичною метою у професійній діяльності психолога ґрунтується на цінності метафори і впливає на внутрішній світ особистості дитини та її стосунки з оточуючим світом з метою різноманітних проявів як реагування дошкільника на: несприятливі умови життя, конфліктні ситуації; стосунки з оточенням і в родині; основні стратегії рольової поведінки; особистісне зростання та самореалізацію тощо.

Казка через свідомий й несвідомий вплив формує особистість, дозволяє набути опосередковано певного життєвого досвіду, у дошкільника формується здатність співпереживати, співчувати, відчувати, перейматися.

Можливості використання казок у психокорекційній роботі дозволили виокремити окремий вид психотерапії як казкотерапія, що спрямований на здатність до змін і зростання, сприяє прийняттю своїх труднощів і боротьби з ними дієвим способом, соціалізації й самоорганізації дошкільника.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що проаналізована в соціально-психологічному й педагогічному аспектах казка

як психокорекційний метод психологічної допомоги дошкільнику і це дає підстави науковим дослідженням та подальшим розробкам у цьому напрямі.

Література

1. Вачков И. Сочиняем сказки (сказкотерапевтический тренинг). *Школьный психолог : приложение к газете «Первое сентября»*. 2003. № 19. С. 16.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Путь к волшебству : (теория и практика сказкотерапии) : книга для заботливых родителей, психологов, педагогов, дефектологов и методистов. Санкт-Петербург : «Златоуст», 2012. 349 с.
3. Прокопова О. Казка як ефективний засіб збагачення морального досвіду вчителів. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 4. С. 24–27.
4. Самохвалова А. Г. Преодоление коммуникативных трудностей младших школьников средствами сказкотерапии. *Перспективы науки и образования*. 2013. №4. С. 200–213.
5. Ткач Р. М. Сказкотерапия детских проблем. Санкт-Петербург : «Речь»; Москва : «Сфера», 2008. 118 с.

References

1. Vachkov I. (2003). Sochiniaem skazki (skazkoterapevticheskkii trening) [We create fairy tales (fairy tale training)]. *Shkolnyi psikholog : prilozhenie k gazete «Pervoe sentiabria» – School psychologist: supplement to the newspaper “The First of September.”*, 19, S. 16. [in Russian].
2. Zinkevich-Evstigneeva T. D. (2012). Put k volshebstvu : (teoriia i praktika skazkoterapii) : kniga dlia zabotlivykh roditelei, psikhologov, pedagogov, defektologov i metodistov [The path to magic: (theory and practice of fairy tale therapy): a book for caring parents, psychologists, educators, defectologists and methodologists.]. Saint Petersburg : “Chrysostom”, 349 s. [in Russian].
3. Prokopova O. (2006). Kazka yak efektyvnyi zasib zbahachennia moralnoho dosvidu vchyteliv [Tale is an effective way to enrich the teachers' moral experience]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli. Ukrainian literature at secondary school*, 4, 24–27. [in Ukrainian].

4. Samokhvalova A. G. (2013). Preodolenie kommunikativnykh trudnostei mladshikh shkolnikov sredstvami skazkoterapii [Overcoming the communicative difficulties of younger schoolchildren is by means of fairy tale therapy]. *Perspektivy nauki i obrazovaniia – Perspectives of Science and Education*, 4, 200–213. [in Russian].
5. Tkach R. M. Skazkoterapiia detskikh problem [Fairy tale therapy of children's problems]. Saint Petersburg : “Rech” ; Moscow : “Sfera”, 2008. 118 s. [in Russian].

УДК 37.015.31.016:74(043.5)

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ
ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ
ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ МАЛЮВАННЯ**

Шульга Л.М.

**кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти,
Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Запорізької обласної ради**

Стаття висвітлює психолого-педагогічні умови ефективного впровадження технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. Автор описує професіоналізм педагога як сукупність психолого-педагогічної, технологічної та культурологічної компетенцій, розвиток і вдосконалення яких відбувається на курсах підвищення кваліфікації і міжкурсний період у системі післядипломної педагогічної освіти, та в самостійній діяльності. Мотивація дитини до художньої творчості розглядається в контексті створення позитивного психологічного клімату, основними характеристиками якого називається позитивний настрій дітей і педагога, зацікавленість дітей змістом діяльності, взаєморозуміння, задоволеність взаємовідносинами та